

Ткаченко Василь Миколайович
доктор історичних наук, професор

Попрання істини: гріх і покута

З приходом в Росії до влади Володимира Путіна ставлення до України визначається принциповою переорієнтацією Кремля від міжнародної політики «європеїзації Росії» до національної реакції на глобальні процеси. Відбувся поворот Росії до ортодоксії як у сфері ідеології, так і політики. Домінування бюрократичної сваволі створює, з одного боку, гнітючу атмосферу духовного режиму раболіпства, а з другого — стимулює появу помітного пласту відносно незалежної академічної думки. Остання, тим не менше, змушена враховувати наявність законодавчо закріплених «червоних ліній» на кшталт «крымнаш» або «настамнет». Звідси випливають і ті деформації, яким піддається образ України в суспільно-політичній думці Росії.

Ключові слова: президентська кампанія в РФ, політизація історії, демонізація України, система тотальної брехні, моральний вибір.

Є така народна прикмета: якщо президент Росії Володимир Путін декларує про свою «любов» до України й «братнього» українського народу — жди біди. Так і 14 грудня 2017 р. під час своєї традиційної 13-ї підсумкової прес-конференції він (не проти ночі згадуючи) заявив про те, що в нього «серце кров'ю обливається за Україну». Аргументом за те, що нібито українці і росіяни є «одним народом»,

послужило запитання до Путіна українського журналіста Романа Цимбалюка, озвучене російською мовою. Рефлексія і логіка президента РФ нагадала нам уже давно прожите: «одна мова, один народ, одна держава, один вождь». І нас це вже навіть не дивує: все-таки прес-конференція відбувалася напередодні президентських виборів.

Однак, не все так безнадійно. Поряд із домінуючою в ЗМІ «урядовою філософією» як прояву «духовного режиму» в Росії відбувається й процес нарощування потенціалу незалежної наукової думки. Більше того — показовим є прагнення до пошуку взаємозв'язку істини і моралі. Ставиться запитання: якщо існує моральний вибір в політиці, то чому б не допустити політичного вибору моралі? В якості аргументу щодо актуальності цієї проблеми наводиться судження отця Олександра Шмемана про ставлення до істини з боку пересічного православного росіянина: «Але ось що страшно: із усіх об'єктів його любові щонайменше місце посідає *істина*. Я б сказав, якщо говорити про категорії гріха, то гріх — це відсутність любові до *Істини*... Хвороба, притаманна російському Православ'ю, саме тут... Але про що б він не вів спір, чим би не обурювався і не захоплювався — критерієм для нього ніколи не буде *Істина*... А так як саме *Істина* і лише вона — *звільняє*, то росіянин [русский — *В.Т.*] дійсно зазвичай — раб своєї «любові» (курсив Шмемана. — *В.Т.*)» [28, с.480].

Не менш важливою проблемою, зазначає знаний російський філософ Віктор Макаренко, є кваліфікація війни як соціального контексту брехні. І цей аспект проблеми є особливо актуальний для нашого сьогодення. Так, посилаючись на авторитетне судження іншого російського

філософа — Олександра Койре, — Віктор Макаренко актуалізує зазначену проблему, проектуючи її на сьогоденішню російську дійсність: ***що відбувається, коли війна із виключного, епізодичного й перехідного стану перетворюється у постійний і нормальний стан суспільства? Тоді брехня перетворюється в норму поведінки, стає соціальною нормою.*** Наслідком цих трансформацій в остаточному варіанті стає перетворення брехні на обов'язкову чесноту (тут і далі жирний курсив мій. — В.Т.) [11, с.11].

Отже, реальністю суспільно-політичної думки нинішньої Росії є поява і протиборство в ній двох течій: з одного боку, чиновницька тусовка «раболепствующего разума» із врахуванням побажань верховної особи держави, а з другого — поважний пласт незалежної (в більшій чи меншій мірі) академічної думки. Існуюча реальність багато в чому впливає із парадоксального моменту російського життя — ***незалежно мислити дозволяється лише тому, що наукова думка, строго кажучи, за умов путінського режиму не має жодного значення для владних структур.***

Чи не нагадує це чимось сучасний стан наукової думки і в Україні? Тут нам є над чим задуматись.

Політизація історії

А втім, зазначена проблема зневажання істини інтересує мене в даний момент лише в контексті формування суспільно-політичної думки Росії щодо сучасної України та її історії. Наприклад, коли йдеться про висловлену на прес-конференції тезу Володимира Путіна щодо фактора «все об'єднуючої російської мови», то, судячи з усього, вона була кинута в зал для розігріву публіки. Остання звичайно ж бурхливо

відреагувала на цей «іскрометний» гумор батька нації. А тих із слухачів, у кого з гумором дещо не складалося, Володимир Путін ознайомив з своїми новими пошуками в галузі історичної науки: Україна, мовляв, увійшла у склад Російської імперії в 1645 році якимись трьома маленькими областями із такими центрами як Київ, Чернігів і... Житомир (чи якось по іншому називалось). Потім нібито у 1920 роки більшовики навіщось «погрузили» в Україну її східні області і лише після Другої світової війни територія України, нібито, приросла за рахунок її нинішніх західних областей. А вже потім, мовляв, більшовики «порозширялись» до того, що **віддали Крим Україні в порушення усіх законів**.

І тут у нас виникає запитання — навіщо людині, яка посідає високий пост у сусідній державі, вторгтися у сферу історичної науки при відсутності належної компетентності? По-перше, Переяславська Рада відбулася на десять років пізніше — у 1654 р. По-друге, Житомирщина, яка розміщена на правобережжі України, увійшла до Російської імперії майже півтора століття по тому — після другого поділу Польщі в 1793 р. По-третє, у 1920-ті рр. під час неодноразового уточнення кордонів республік СРСР до Російської Федерації відійшли традиційно заселені українцями райони Стародубщини, Курщини, Вороніжчини, не кажучи вже про Кубань. По-четверте, нинішні західні області України були приєднані не після, а ще до Другої світової війни, зокрема внаслідок пакту Ріббентропа-Молотова 1939 р.

А що стосується Криму, то, всупереч усім домислам про нібито якесь свавільне рішення Першого секретаря ЦК КПРС Микити Хрущова, ця передача відбулася внаслідок післявоєнної руйнації півострова та нестачі

кваліфікованої робочої сили після депортації татар у травні 1944 р. Саме тому у 1954 р. Кримська область і була передана Україні Постановою Президії Верховної Ради СРСР із таким формулюванням: «Враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські й культурні зв'язки між Кримською областю і Україною».

Передача Криму була належно оформлена відповідно до чинного законодавства СРСР. Спершу 25 січня 1954 р. на засіданні Президії ЦК КПРС було затверджено відповідний Указ Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області із складу РСФСР у склад УРСР. Згодом 5 лютого 1954 р. Президія Верховної Ради РСФСР постановила передати Кримську область Українській РСР. Потім 19 лютого 1954 р. Президія Верховної Ради СРСР видала Указ «Про передачу Кримської області із складу РСФСР у склад УРСР». І, врешті-решт, 26 квітня того ж року Верховна Рада СРСР законом «Про передачу Кримської області із складу РСФСР у склад УРСР» затвердила указ своєї Президії і внесла відповідні зміни у статті 22 і 23 Конституції СРСР [17].

Тим часом Володимир Путін часто посилається на те, що йому невідомі мотиви дій Хрущова. Тут немає про що й гадати: рішення Микити Хрущова було пов'язано із будівництвом північнокримського водоканалу від Каховського водосховища на Дніпрі й доцільністю ведення й фінансування масштабних гідротехнічних робіт в рамках однієї союзної республіки. А що вже стосується демонізації Кремлем особистості Хрущова, то слід було б нагадати, що і Указ від 19 лютого і закон від 26 квітня підписав голова Президії Верховної Ради СРСР Климентій Ворошилов. Отже, все

діялося згідно чинного законодавства. А факт законності постанови ВР РСФСР про передачу Криму Українській РСР був поставлений під сумнів лише в 2014 р., коли Крим став анексований Росією, при тому що більшість держав світу не визнало законність цього силового приєднання.

Тоді виникає запитання: навіщо було Володимирі Путіну, як то кажуть в народі, «город городити»? Очевидно з тим, щоб ще раз зафіксувати своє бачення проблеми Криму: оскільки, мовляв, ми з українцями «один народ», то й країни наші пройдуть крізь нинішні складнощі через Крим: «Народ Криму визначиться так, як він визначився. Ми [з Україною] пройдемо через це, я впевнений». Ось і розгадка набридлої мантри про «один народ»: ділитися будемо «по братньому» — було ваше, а стало наше.

Що стосується проблеми Донбасу — то це вже історія сьогодення, яка теж примітивно фальсифікується. Попри те, що українські військові неодноразово знаходили в зоні АТО документи російських кадровиків, Путін продовжує гнути свою лінію про те, що російських військових на Донбасі нібито немає. А тим часом, мовляв, якщо Україні не будуть протистояти міліцейські формування ДНР/ЛНР, то «українські націоналістичні батальйони» влаштують на Донбасі різанину, як у боснійській Сребрениці.

Цю тезу Кремля спростовує український журналіст Роман Цимбалюк, якому після двох годин прес-конференції нарешті дали слово. Питання було поставлене ним кардинально: чи й далі Путін займатиме абсурдну позицію щодо уведення миротворців ООН на Донбас, оскільки на практиці це «ваші люди піддають різанині населення Донбасу» а тим часом звільнені Збройними Силами України

«міста, такі як Слов'янськ і Маріуполь, живуть прекрасним мирним життям». Щоправда від Путіна правди добитися не вдається, і Цимбалюк нагадує: «Я не вперше задаю вам питання й біда лише в тому, що ви на всі запитання відповідаєте як раніше. Ви ніколи не приховували, що відправляєте людей на Донбас «вирішувати питання», а в житті це називається убивати громадян України».

Путін, як завжди, у своєму репертуарі — лукавить і чорне називає білим: «Російської армії на території Донбасу немає. Ми ніколи не говорили, що там немає людей, котрі займаються вирішенням окремих питань у військовій сфері, але це не значить, що там присутні регулярні російські війська, відчуйте різницю» [20]. Другий раз слово Цимбалюку не дають — він не може вести діалог далі. А тим часом, згідно даних розвідки, на Донбасі перебуває 35 тисяч кадрових російських військових. А на озброєнні у армійців із РФ на Донбасі — більше важкої техніки, ніж у всій Великобританії [13].

Романа Цимбалюка, як власне й інших українських журналістів, можна зрозуміти. З року в рік президент сусідньої країни повторює одні й ті ж заявлені псевдоаргументи на задану тему: «НАСТАМНЕТ». А тому громадськість України потроху стає байдужою до путінських прес-конференцій: ось і цього разу московське шоу не викликало жодного ажіотажу в українському сегменті Facebook. Судячи з усього, навіть найактивніші українські користувачі соцмереж втратили інтерес до уже набридлих фраз президента РФ. Щоправда, цього разу у їхнє поле зору потрапили хіба що відповіді про миротворців на Донбасі, та ще судження Путіна про нібито блокування Києвом процесу

обміну полоненими, про яких доручено дбати довірений особі Путіна — його куму Віктору Медведчуку [14].

Але й у площині такої, поза всяким сумнівом, глибоко гуманної проблеми Путін залишається вірним собі — усе фальшує і перекручує. Якщо вірити йому, то процес обміну блокує Київ, а Кремль увесь «білий та пухнастий». Більше того — сам президент Росії, мовляв, переговорив із очільниками ДНР/ЛНР Олександром Захарченком й Ігорем Плотніцьким: «Ми провели цю роботу, і я вперше, по-моєму, взагалі з ними розмовляв, з керівниками». І вони погодилися, погодилися із списком обміну — 67 осіб з сторони України, і 300 — з ОРДЛО. Однак, мовляв, у Києві «раптом сказали: ні, це не годиться, ми повинні цей список змінити. І знову взяли, й усе зупинили».

Як на цю проблему дивиться українська сторона? Тут позицію висвітлює представник України у Тристоронній контактній групі Леонід Кучма: проблема ускладнюється небажанням запитуваних очільниками ДНР/ЛНР людей повертатися на непідконтрольні Україні території Донбасу. А тим часом домовленості мають бути досягнуті навіть шляхом компромісів, але так, щоб це не відбилося на кількості людей [10].

Отже, діалог тривав, аж доки 27 грудня 2017 р. не завершився обміном ув'язненими й затриманими: Україна передала окупантам 233 людей (із 306 людей, як то вимагали терористи, а ще 73 відмовилися повертатися в ОРДЛО). Із протилежного боку бойовики звільнили 74 полонених (щоправда одна із звільнених українок залишилася на окупованих територіях, тому на підконтрольну Україні територію передали 73 людини) [5].

А тим часом у самій Росії проблема Криму поступово сходить на узбіччя громадської думки. Аналітики висувають припущення, що консолідуючий ефект цієї проблеми більше не спрацьовує на авторитет Кремля. Тому Володимир Путін й обмежився тезою «Кримчани зробили свій вибір». А далі прес-конференція перетворилася у досить скучне й поникле видовище. Так наприклад, у YouTube прес-конференцію по каналу «Росія 24» постійно дивилося приблизно 30 тисяч осіб — і це на всю Росію! А втім цей пропагандистський захід розглядався кремлівськими політтехнологами як старт до «президентської виборчої кампанії». І тут суть не в тому, що хтось сумнівається у її результатах. Скоріше навпаки — передбачаючи практично безальтернативне обрання Путіна, люди можуть просто не піти на виборчі дільниці. Отже — слід будь за що подбати про поліпшення явки людей [14].

Які месиджи можуть оприлюднити кремлівські політтехнологи? Найбільш козирний, очевидно, зводитиметься до того, що попри всі проблеми Росія «встала з колін» й розбудувала могутню армію. Армія добилася перемоги на Близькому Сході й повертається із Сирії. А далі що? Для піднесення бойового духу росіян ні Крим, ні Донбас більше не підходять. Звісно, у спокої Україну ніхто не полишить, але війна, судячи з усього буде й надалі утримуватися в рамках «конфлікту низької інтенсивності». Тож життя довело, що сподіваних дивідендів Донбас не приніс, але це вогнище напруги, судячи із всього, Росія й надалі буде намагатися використовувати розмінною монетою у зовнішньополітичному торзі.

А в цілому, як зазначають українські ЗМІ, дії Путіна засвідчили, що зовнішньополітичний компонент його

президентської програми буде, очевидно, не основним у ході виборчої кампанії. Навіть у регіоні Близького Сходу, де Росія позиціонує себе переможницею, у Кремля на-вряд чи знайдуться достатні ресурси щоб нарівні тягатися з Білим Домом. Не змінять ситуацію й публічні компліменти на адресу Президента США Дональда Трампа. Стосовно України позиція Путіна залишається на загал передбачуваною: вдаючись до слів «націоналістичні батальйони» і «державний переворот на Україні» він знову і знову дає сигнал підконтрольним медіа і надалі демонізувати нашу країну. Тому і його «миротворчість» сприймається громадськістю України як фальшива. У підсумку складається враження, що, з одного боку, Росія не має того впливу на події в Україні, на який вона розраховувала, а з другого — вона не збирається випустити нашу країну із сфери своєї заінтересованості.

І тут на разі слід бути особливо пильним. Зокрема варто було б прислухатися до експертної думки Андрія Ілларіонова — колишнього радника Володимира Путіна. Йдеться про величезний державний борг України, який стає дедалі більш непідйомним: а це близько 90 мільярдів доларів сукупного боргу й десь близько 60–65 мільярдів доларів деномінованих в іноземній валюті. За цих умов над країною нависає загроза зовнішнього управління — і то не Вашингтона чи Брюсселя, а зовсім із протилежного боку. Наприклад, якщо наш сусід із північного сходу вирішить викупити цей борг з дисконтом чи по номіналу, то в нього є всі наявні кошти, тому що валютні резерви Росії складають 426 мільярдів доларів. Тобто, борг України складає собою десь 15 % реальних золотовалютних резервів Росії.

А звідси, зазначає Ілларіонов, й реальність існуючої загрози: «Якщо б така операція була здійснена, то з макроекономічної точки зору російська економіка цього навіть не помітила б. Але в один прекрасний день, чи ранок, чи ніч Україна може проснутися й побачити, що утримувачами її боргу є не люди із Вашингтона або Брюсселя, а кредитори із Кремля. І тоді вже не лише в «ЛНР», «ДНР» і в Криму управління буде визначатися росіянами, але і в Києві. І на стороні нових кредиторів будуть не лише сила й танки, але й міжнародне право, а воно, безумовно, вимагає... і виконання фінансових зобов'язань. Це та яма, в яку затягла Україну ось ця вкрай некомпетентна грошова, фінансова політика, яка здійснювалася некомпетентною владою впродовж останніх трьох з половиною років» [6].

Але це поки що застереження на більш тривалий проміжок часу. А, повертаючись до проблем сьогоднішнього розгляду, мусимо констатувати, що в цілому враження від прес-конференції було неперфектне: впродовж майже чотирьох годин цього щорічного шоу Володимир Путін виглядав досить непрезентабельно, навіть дещо невпевнено. Він час-від-часу кашляв, запинався, розповідав якісь плоскі анекдоти, над якими мали б сміятися співробітники його служби охорони, котрі складали з добру половину аудиторії. Спостерігачі й учасники прес-конференції мали можливість пересвідчитися, що назагал це дійство являло собою досить сумну картину. Більше того — підспудно закрадалася досада: і оцей вертеп, осмислюючи закладену в нім українську тематику, нам доведеться дивитися ще впродовж шести років?

Постає й інше запитання: невже й на цей раз жодної альтернативи — хоч би у середньостроковій перспективі?

Вибори: як карта ляже?

Ще раз хочу наголосити: самі по собі президентські вибори є внутрішньою політикою Росії, яка для нас мала б складати хіба що суто академічний інтерес. Але за однієї умови: якби Україна не фігурувала у цій політичній кампанії жупелом такої собі «провальної держави», своєрідної антитези «могучей, единой и неделимой России». А це вже міняє суть справи докорінно. Тут Україна, в разі спрямованої проти неї інформаційної агресії, має поставити надійний аргументований заслон.

На загал — ніхто не сумнівається у перемозі Володимира Путіна. Журналісти жартують, що «Путін так звик до президентських виборів, що він мало не забув оголосити про своє бажання взяти участь у тих, що призначені на 18 березня 2018 року, коли в Росії будуть відзначати четверту річницю анексії Криму. 6 грудня він, врешті-решт, заявив про те, що буде балотуватися на четвертий термін. Оскільки його рейтинг схвалення не опускається нижче 80 %, він, вірогідніше всього, залишиться президентом до 2024 року. Не дивно, що на цей раз він виступає на виборах у якості незалежного кандидата: президенту Путіну не потрібна партія, яка могла б його підтримати, тому він буде балотуватися просто як президент Путін. Його легітимність обґрунтована тим, що він управляє Росією із дня нового тисячоліття» [9].

Тут навряд чи можна очікувати якихось сенсацій. Та й навіщо, здавалось би, особливо перейматися цим, коли тимчасова економічна кон'юнктура поки що складається на користь існуючої владної верхівки. Так, за час, що минув після 2000 р., ВВП країни виріс на 75 %, промислове виробництво — на 70 %, зарплати — в 3,5 рази, пенсії — в 3,6 рази,

дитяча смертність зменшилася у 3,6 рази, а тривалість життя збільшилася з 65 до 73 років. Щоправда, мало хто знає, в чому причина такої ситуації. А суть справи досить проста: ціни на нафту знову вирости до 65 доларів, а російський бюджет на 2017 р. опрацьовувався між тим виходячи із вартості бареля в 40 доларів. От це поки що й забезпечувало широку основу для маневру [19].

Отже, складається загальне враження, що російська економіка вийшла із стану стагнації. Однак, як кажуть, диявол ховається в деталях: спершу вона вийшла, а потім знову увійшла. За свідченнями того ж Ілларіонова, дані за останні чотири місяці 2017 року показують, що криза в промисловості поглиблюється, відбувається скорочення обсягу виробництва, скорочуються найважливіші соціальні індикатори, які сьогодні на 12–15 % стали нижчими від пікових показників, що спостерігалися в Росії до початку агресії проти України й анексії Криму. Тобто, російські громадяни ось уже чотири роки платять за зовнішньополітичні авантюри, здійснювані Кремлем проти сусідів. Саме тому прогноз Ілларіонова полягає в тому, що зазначена криза, хоча й не настільки глибока, може тривати невідомо скільки: «Чого точно не буде, так це високого, стійкого й швидкого економічного росту, який тривав у Росії впродовж десятиліття між 1998 і 2008 роками. І це говорить про те, що економіка карає агресора, вона не любить авторитарних режимів» [6].

То чому ж дивуватися, коли настрої виборців найповніше характеризує слово «апатія». Одна з причин — відсутність якогось конкретного месиджу головного кандидата в президенти до народу щодо бачення ним перспектив для Росії на новий термін. Коли оглянутись, то видно, що перший

президентський термін Путіна був присвячений тому, щоб відновити порядок в Росії після ельцинського хаосу. Під час другого терміну він зосередився на економіці. Під час третього президентського терміну — перейнявся завданням зробити Росію великою на міжнародній арені. Однак перспективи четвертого терміну поки що покриті таємницею. Жодних передвиборчих гасел, а тим більше жодної домінуючої теми для активізації виборців.

А тим часом, хоч і так зрозуміло, кого виберуть у 2018 р., у російському суспільстві визріває цікавий поворот у настроях людей: їх інтересує, а що ж відбудеться в 2024 р.? І це можна зрозуміти, адже у політиці шість років — це майже ціла вічність. Підростає нове покоління, якому доведеться очікувати на пришествя «постпутінізму». Їх представнику — блогеру і антикорупціонеру Олексію Навальному поки не дали можливість вийти на сцену. Та й усі ті мітинги, що він організовує, далеко не багатолюдні. Однак, і це найважливіше, — на них приходять цілеспрямовані молоді люди, які впевнені, що прийде і їхній час.

А поки що знову заявляють про себе традиційні суперники від КПРС і ЛДПР. Щоправда, з'являється ще один несподіваний кандидат — 36-літня Ксенія Собчак. На кінець 2017 р. у російських ЗМІ головним питанням щодо кандидатури Ксенії було те, чи не є вона «проектом Кремля». Сільві Кауфман у *The New York Times* ставила навіть питання гостріше — про варіант появи Ксенії Собчак в ролі «маріонетки Кремля». Інші експерти допускають, що Ксенію Анатоліївну просто попросили взяти участь у виборах, щоб оживити кампанію й збільшити явку виборців. Інші вважають її суто фейковим кандидатом, що прокладає собі шлях до кар'єри.

Однак дехто допускає, що головна її особливість полягає в тому, що Ксенія намагається привнести в цю кампанію нові ідеї, принаймні ті, які поки що було не прийнято обговорювати в публічному просторі. Впадають в очі сумніви Собчак щодо виправданості анексії Криму, щодо безкінечного правління Путіна тощо. Так що про реальну роль цієї загадкової кандидатури, судячи з усього, можна буде робити якісь висновки лише після 9 лютого 2018 р., коли вона має представити 100 підписів на підтримку своєї кандидатури [9].

Так чи не так, але спробую віднайти свій підхід до аналізу ситуації. **Центральним контрапунктом цього розгляду стане контекст настанов до акторів шекспірівського принца Гамлета: «А ті, хто грають комічні ролі, хай кажуть не більше, ніж їм написано».** Якщо звернути увагу на передвиборні дебати (хоча б Жириновський — Грудінін), то тестом на політичну зрілість обох претендентів стало запитання ведучого: «Так Крим наш?». І позиція Грудініна звелась до того, що «Крим то наш», але «не слід з України робити ворога». Позиція Жириновського: «А нічого не слід і робити, бо Україна — уже ворог». Загальне враження від дебатів — ніхто з цих двох не заступив за «червону лінію», бо «не сказав більше, ніж їм написано» — КРИМНАШ.

І це показово, бо складається враження, що Україна в цій кампанії стає тим самим «каменем спотикання», на якому мають посковзнутися конкуренти Путіна. Тож глянемо на «розкручування» української тематики з точки зору окресленого вище шекспірівського контексту. Контрапункт останньої декади грудня 2017 р. полягає у виході на авансцену лицедійства ретельно підбраного виконавця такої

відповідальної комічної ролі як «Петрушка». Тут фігура мала бути яскравою, гідною з'являтися час від часу поруч із лідером нації, а разом з тим відтінити велич провідника Росії — спокійного, впевненого в собі стратега, який підняв державу «з колін» і цілеспрямовано веде її до світлого майбуття.

Раніше цю функцію «Петрушки» покладали на Жириновського. І він із нею послідовно та й досить талановито, як з погляду Кремля, справлявся. Згадати хоча б його неодноразові заклики до розчленування України та горезвісне: «Будьте ви прокляті!». Однак за нинішніх умов, коли Росія робить вигляд, що проблема Криму нібито вже «не підлягає обговоренню», а проблема Донбасу в контексті виборів стала завідомо програшною, назріла гостра потреба у оновленому контингенті акторів. Оскільки великодержавне націоналістичне поле вже давно Кремлем взяте під контроль, то, судячи з усього, хтось дійшов висновку, що слід ще поборотися й за ліберальне поле. Мовляв, хай між іншим і матінка-Європа порадіє: бо ж має Росія і свій ліберальний контингент.

Зарані перепрошую, якщо помилюсь, але висловлю припущення що діалоги для відповідальної ролі «Петрушки», судячи з усього, писалися кремлівськими політтехнологами з орієнтацією на цю справді талановиту телевізійну журналістку Ксенію Собчак. А уже в процесі виборчих перегонів ми матимемо змогу остаточно переконатися — чи скаже вона «більше, ніж їй написано», а чи діятиме чітко дотримуючись партитури?

Допускаю, що мої опоненти відразу ж викинуть на стіл козирну карту: нам в черговий раз підсовують конспірологію! То ж відразу ж зауважу — дивна річ відбувається,

коли ми нагул відхрещуємось від конспірології. А тим часом живемо у світі, який наскрізь просякнутий агентурою розвідки й контррозвідки із їхніми документами й інструкціями із грифом «таємно» і «надзвичайно таємно». Тобто, виходить так, що конспіративність як суспільно-політичне явище є, а конспірології як аналітичної дисципліни, що досліджує це явище, не має бути! І хто цьому повірить?

Інша річ, як ця конспірологія трактується. Якщо в розумінні єдиної партитури під проводом одного світового диригента, то це абсолютний маразм. А коли йдеться про десятки й сотні змов тих чи інших спецслужб та політичних структур, які пересікаються й нейтралізують одна одну, коли в результаті виходить щось третє, якого ніхто й не чекав, — то це складова частина реального історичного процесу. Тим більше, коли йдеться про Росію з давніми традиціями «тащить и не пущать».

То ж чи не краще звернутися до глибокого й змістовного діалогу Дмитра Гордона й Андрія Ілларіонова стосовно ролі Кремля в позиціюванні Олексія Навального і Ксенії Собчак. Як слідує із їх розмови, фігура Навального так чи інакше була вплетена в інтригу президентської виборчої кампанії Росії 2018 р. І зовсім не в тому плані, що цей відомий опозиційний блогер став безпосередньо виконувати кремлівські накази — адже в адміністрації президента апаратники теж не в тім'я биті. Просто вони ставили Навального в такі рамки, коли він змушений був здійснювати певні кроки, які вигідні Кремлю. Вповні зрозуміло, «що Навальний не отримує будь-яких інструкцій, але усі, хто більш-менш слідкує за політичною ситуацією у Росії, розуміють: його участь у такого роду кампаніях, як так звані вибори московського

мера у 2013-му чи то, в чому він нині задіяний, — ***це, звісна річ, розігрів громадськості на підвищення явки і формування уявлення про те, що от в РФ існують справжні вибори***» [6].

Тобто, ситуація назагал Кремлем контрольована. Тим не менше, якщо подивитися пильніше, увесь цей зовнішній спокій дещо показовий. Насамперед тому, що російська еліта уже з весни поставлена на чати — якщо явка на виборчі дільниці складе менше 50 %, це може поставити під знак запитання легітимність новообраного президента. Як пояснює керівник «Фонду ефективної політики» Гліб Павловський, «політичне життя повернулося в Росію». Більше того, воно сколихнуло світоглядний застій. Зримий показник тому — чиновницька каста останніми місяцями все більше говорить про те, що буде, коли Путін відійде, а не те, що він зробить впродовж останнього терміну. Тут особливих сподівань ніхто не покладає: немає попутного вітру в економіці, а над країною витає передчуття кінця путінської епохи. Павловський зараховує до цих симптомів все зростаюче суперництво між різними силовими структурами, яке вилилось у ряд арештів серед еліти. Усе це вплинуло на те, що вибори готуються у розрахунку на сильний патріотичний компонент — не випадково ж дату голосування перенесли, щоб вона співпала з днем насильницького приєднання Криму.

То ж як не крути, а сподівання Кремля покладаються на «кримський консенсус», коли більшість населення Росії вважає, що її президент грамотно опанував ситуацію в образі «збирача земель». І знову тут Україна на передньому плані московської агресії — збройної й інформаційної.

Нещасна Україна: так далеко від Бога, і так близько до Росії.

Cherches la femme — шукайте жінку!

Не відразу — не з перших же рядків цієї новели ми будемо шукати жінку. Хоча народний поговір напевне знає звідки усі нещастя світу: коли чоловіки ведуть себе якось незвично, або мотивація їх вчинків зовсім неясна, тоді причиною будь-якої події, біди чи злочину, як правило, зображується жінка. Така вже літературна традиція, яку приписують французькому письменнику Олександрю Дюма. І ми до неї обов'язково ще повернемося.

Але є й інша літературна традиція. І започаткував її американський письменник Курт Воннегут: «Хоча це — повість про людей, головний герой у ній — накопичений ними капітал, так само, як у повісті про бджіл головним героєм міг би стати накопичений ними мед».

То ж почнемо з другої — американської — традиції, тим більше, що її продовження безпосередньо торкається нинішньої агресії Росії проти України. Саме у зв'язку з агресією декому з росіян життя після 2 лютого вже не буде здаватися медом — головною біллю стане саме несправедно накопичений капітал. Чому саме в лютому місяці? А дуже просто: 2 лютого 2018 р. згідно законодавчому рішенню Конгресу США буде оприлюднено список громадян Росії, які володіють у Сполучених Штатах та в інших країнах Заходу велетенськими грошима й нерухомістю сумнівного походження. Ці люди, як правило, входять у найближче оточення президента Росії Володимира Путіна. І на сьогоднішній день це для них є головною проблемою і головною

біллю. Бо уникнути цієї проскрипції (в древньому Римі список осіб, публічно оголошених поза законом за політичні злочини) буде дуже тяжко. Як казали древні — «закон суворий, але це — закон».

Такий закон № 3364 2 серпня 2017 р. підписав президент США Дональд Трамп, зобов'язуючи тим самим адміністрацію Сполучених Штатів (представлену міністерством фінансів, Держдепартаментом та національною розвідкою) підготувати таку доповідь із відповідним списком осіб. Частина цього списку може бути закритою, бо про це було окремо застережено, а інша частина має бути відкритою. У цьому документі мають бути вказані не лише імена, але й активи та фінансові операції на території США та інших західних країн.

Чи подіє це якимось чином на російську владу? Будемо сподіватися що так, позаяк система соціально-економічних стосунків в Росії побудована за принципом влада/власність. Власність, позбувшись владного «кришування», сама по собі майже нічого не варта і може бути захоплена будь-яким черговим рейдерським наїздом. Саме тому багато людей у Москві є нині дуже стурбованими тим, що можуть опинитись у тому американському списку. Бо за ним будуть вжиті жорсткі репресивні заходи з боку такого американського органу, як FAFT (Financial Action Task Force on Money Laundering) — міжурядової організації, яка займається напрацюванням світових стандартів у сфері протидії відмиванню злочинних доходів, зокрема стандартів тих санкцій, які можуть бути вжиті щодо цих людей. Реакція кандидатів до списку, зрозуміла річ, є надсадно болісною, адже йдеться не лише про них, а й про їх родичів, які люблять жити

за кордоном. Щоб не потрапити у цей список, багато хто з скоробагатків уже постаралися дистанціюватися від людей, які причетні до кримінальних і анексійних рішень в Кремлі щодо України.

Але анексія Криму й розв'язання воєнних дій на Донбасі — не єдиний злочин Росії. Як ми пам'ятаємо, світова громадськість спершу досить в'яло реагувала на агресивні дії Росії проти України. Переломним моментом стала катастрофа літака Boeing МН17, збитого екіпажем установки «Бук» протизенітної бригади Російської Федерації. На сьогоднішній день це вже доконаний факт прямої участі регулярних частин російських Збройних Сил в агресії проти України.

Слід брати до уваги й той факт, що президентська виборча кампанія Росії відбувається в обстановці, коли польська громадськість і офіційні кола Польщі ставлять питання про дорозслідування відомої авіакатастрофи Ту-154 під Смоленськом. Андрій Ілларіонов не береться зараз дати відповідь на те, ким був здійснений цей теракт, але схиляється до думки, що «причиною загибелі літака Леха Качинського стали вибухові пристрої, що виявилися на борту... Важливим завданням для будь-якого серйозного розслідування є спроба визначити, хто, коли, як установив ці вибухові пристрої всередині салону чи в обшивці. Залежно від цього можна отримати відповідь, хто насамперед несе відповідальність за загибель президента Польщі і майже 100 представників польської політичної еліти». Тут, як мовиться, є варіанти, бо й у самій Польщі йде шалена «холодна громадянська війна» між двома політичними таборами [6].

Більш радикальну версію озвучує генерал-лейтенант, герой України Григорій Омельченко. На його думку, літак

із вищим польським керівництвом було свідомо знищено Росією: «Була багатоступенева операція. Щоб вирубати електронну апаратуру, була використана високочастотна електромагнітна пушка під назвою «Ніка». А потім був постріл із гранатомета, зарядженого термобаричним зарядом. Це підтверджують висновки експертизи, ось чому Росія до нинішнього дня не віддає залишки літака і ніколи не віддасть» [16].

Я не беруся ставити остаточну крапку у цьому делікатному питанні. Життя має внести свої корективи. Поки що мова йде про те, що навіть підозра на теракт Ту-154, при наявності реального теракту Boeing MH17, хочеш-не-хочеш, а наводить на певні аналогії — скочування Росії до розряду держав-терористів. І це створює відповідну психологічну атмосферу глибокої недовіри до країни-агресора, до характеру політичної влади у підозрюваній країні, до ступеня дотримання нею демократії у здійсненні виборчої кампанії. Саме тому Андрій Ілларіонов застерігає: «я не став би використовувати термін «вибори» в Росії без лапок. Це можна назвати шоу, концертом, цирком, вертепом — як завгодно. Особливо враховуючи кандидатів, які заявили про своє бажання взяти участь у цьому дійстві» [6].

На користь концепції держави-терориста спрацьовує ще й фактор цілої низки війн, які Росія регулярно практикує щодо інших народів (НДР — 1953 р.; Угорщина — 1956 р.; Чехословаччина — 1968 р.; Афганістан — 1979 р.; Чечня — 1994 та 1999 рр.; Грузія — 2008 р.; Україна — 2014 р.). То ж слід враховувати, що впродовж усього часу існування СРСР і сучасної Росії війни були постійним фактором суспільного життя цієї імперії. В результаті сек'юритизація пройняла

ую сферу опрацювання й проведення політики. **А вже поява спеціальних інформаційних військових підрозділів в Росії засвідчила про факт інституціалізації соціального контенту повальної брехні.**

Такі от обставини об'єктивно підштовхують російських політтехнологів до винесення російських передвиборних дебатів здебільшого у площину пошуку зовнішнього ворога. Путін, зрозуміла річ, буде експлуатувати тему повернення Росії ролі великої держави. Але водночас якусь «нарізку» у цій площині мала б отримати й Ксенія Собчак. Ну хто б міг сумніватися, що найбільш благодатною «грядочкою» для Ксенії стала Україна, котра завідомо викликає значний емоційний сплеск для росіян. А оскільки сприйняття України в російській громадській думці стало останнім часом двояким, то тут і з'явився для Ксенії свій шанс.

Відомий український журналіст Павло Казарін на сьогодні вбачає в Росії такі два основні підходи до України: один — відверто агресивний прокремлівський, другий — нібито миролюбний ліберальний. У першому концепті незалежна Україна можлива лише у форматі УРСР, що назагал прийнятно для Путіна. Тобто підконтрольна, слухняна й мляво пливуча у фарватері Москви. Ну й, звісно, не без фольклорного глянцу — так щоб протяжні пісні, фрикативне «Г», борщ і сало, хитруватий гумор і шароварна добродушність. Що стосується другого — ліберального погляду, то «в ньому Україна — це такий собі демократичний Ноїв ковчег, в котрому ні елліна, ані іудея, а лише один лібералізм, вільні вибори і повна відмова від колективних ідентичностей. В обмін на це Україні обіцяють притік мізків, капіталів і сто тисяч років безтурботного щастя. І Україна

в цей самий момент підшуковує евфемізм, який позбавив би її від необхідності лаятися вголос» [7].

От десь у загальних рамках другого підходу, судячи з усього, й вишукує Ксенія Собчак свою сценічну площадку. Одна з головних її тез: «Проблема наших країн (України і РФ. — Авт.) у тому, що вони очікують капітуляції одна одної. Але це неможливо. Наше завдання — домовлятися. Виплати — не виплати. Не це найголовніше. **Не важливо, хто перший попросить прощення.** У Росії є, за що просити його. І я можу попросити прощення. Але щоб зробити наступний крок, нам слід спочатку домовлятися» [12].

Це положення Ксенії Собчак досить містке й потребує виваженого й детального аналізу. По-перше, як це зрозуміти, що не важливо, хто перший попросить прощення — агресор, чи жертва агресії? По-друге, коли і про що домовлятися? Агресор має звільнити захоплену територію, а тоді вже про щось і домовляться — хоч би про збитки, нанесені агресором. Тому тут запропоновану Ксенією Собчак ситуацію важко сприйняти як оптимістичну: «Ситуацію цю ми будемо розсьорбувати ще десятиліттями. Й діти наші будуть. Це драма. Головне робити кроки один одному назустріч». Невесела, однаке, картина! Дуже вже нагадує відомий заклик Бернштейна: «рух усе — кінцева мета — ніщо». Так що коли Ксенія Анатоліївна націлюється на державну службу, то планує собі роботу на досить тривалий термін.

Але й тут знову слід наголосити на застереженні. Якщо не поставити українсько-російські взаємини у систему координат — хто є агресор, а хто є жертва агресії — то неможливо вести діалог в принципі. Тут в позиції Ксенії Собчак ніби є якесь просвітлення: вона визнає факт

«несправедливості до України», але тут же акцентує увагу на тому що «іншого шляху немає», а тому «доведеться шукати компроміс, який влаштував би обидві сторони» [12].

І знову перед нами постає проблема визначення допустимих рамок компромісу. Та, власне, між ким і ким має бути знайдений цей компроміс? І чому його доведеться шукати ще з десятків років? І тут несподівано виринає ще один «сюжет для невеличкого оповідання». Так, незалежні аналітики (Гордон, Ілларіонов) сходяться в тому, що це — однозначно проект Кремля, націлений на витиснення Олексія Навального із виборчого інформаційного поля. Цей момент не викликає у них жодного сумніву. Але тут з'являється ще один сюжет, який видається густо заправленим конспірологією, що, однак, не перекреслює його вірогідності. Йдеться про те, що Ксенія Собчак виступає під час цієї президентської кампанії лише «на розігріві» — перед виходом на наступних президентських виборах 2024 р. нового головного персонажу, яким уповні може виявитися Катерина — дочка Путіна. Цю тезу озвучила російська журналістка Наталя Геворкян, яка непогано знає оточення президента РФ, та й взагалі вважається в інформаційному полі біографом Путіна. Андрій Ілларіонов, з свого боку, вважає версію про «утоптування стежки» для політичного майбутнього Катерини найбільш раціональною.

Складається враження, що суть справи у цій версії не в тому, скільки відсотків голосів набере Ксенія на цих виборах. Головне — з'ясувати, як буде реагувати виборець на появу серед претендентів на пост президента РФ молодій жінки з шлейфом ліберальної прозахідної репутації? Наскільки російське суспільство взагалі здатне

сприймати варіант жінки на чолі країни? Попередній висновок Ілларіонова такий: «Якщо з'ясується, що пані Собчак здатна зібрати пристойну кількість голосів молодого покоління, яке орієнтується на Захід і демократичні цінності» то перспектива появи на наступних виборах кандидата, що буде «освячений як спадкоємець чи спадкоємиця, та ще й з усією фінансовою й інформаційною підтримкою, виглядає далеко не безглуздою» [6].

Отож — шукайте жінку!

Що висвітлюється у «вікні Овертона»?

Насамперед слід віддати належне і самій Ксенії Собчак, і її раднику Станіславу Белковському. З їхнього боку було враховано ряд українських сентиментів, в площині яких вони стали шукати емоційного контакту з українською аудиторією. По-перше, Белковський звернувся до наших журналістів українською мовою (яку Собчак, судячи з усього, погано розуміла але стоїчно трималася). Але коли пригадати образливу реакцію російської сторони на спробу міністра закордонних справ України Володимира Огризка говорити з Сергієм Лавровим рідною мовою через перекладача, то тут зрушення з російського боку стали вповні зримими.

Виникає запитання: які ж фактори спонукали російську сторону враховувати українську специфіку, на яку пізніше мало хто звертав увагу? І тут нам доведеться виводити дискурс на новий концептуальний рівень, що передбачає так зване розширення рамок «вікна Овертона». Концепцію вікна дискурсу було запропоновано Джозефом Овертоном у середині 1990-х років як зручну модель для оцінки суджень щодо ступеня їхньої прийнятності у разі відкритого

політичного обговорення. Ця ідея на разі отримала широке визнання у світі, а Джошуа Тревінью розвинув ідею вікна дискурсу ще й ієрархією допустимих суджень з точки зору загальноприйнятої суспільної моралі. Вважається, що в кожен окремий момент часу деякі ідеї складають чинну норму, а решта ж ідей або можуть входити в діапазон допустимих, або ж ні. Нині ієрархія суджень має такий вигляд: 1) Немислимі; 2) Радикальні; 3) Прийнятні; 4) Розумні; 5) Стандартні; і, нарешті, 6) Чинна норма. На всі ці характеристики Травінью вважав за доцільне зважати при аналізі сучасного політичного дискурсу [15].

Тобто, склалася практика, коли висловлювання, що лежать у межах вікна дискурсу, можна вважати політично безпечними й не ризикованими для публічного політика. Дотримуючись їх, він має шанс зберегти імідж передбачуваності й надійності для продовження своєї політичної кар'єри. Коли ж хтось наважиться підтримати ідеї поза рамками визначеного на цей момент вікна, то такий крок сам Овертон вважав ризикованим і потенційно шкідливим для політичної кар'єри. І тут уже, як мовиться, палка спрацьовувала на два кінці: з одного боку, ти маєш дотримуватися загальноприйнятих настанов; однак, з другого боку, тут є й ризик втратити своє обличчя, відмовитися від власних переконань.

Поява й закріплення нових ідей є справою непростю. Зміна порядку денного вимагає насамперед суттєвого зміщення й самого вікна дискурсу, що дозволило б обговорювати ідеї й рішення, які до того вважалися аж надто радикальними, навіть немислимыми. Щоб такі зміщення у політичному дискурсі стали достатньо стійкими, суспільство

мало б пережити чималий стрес і дійти висновку про необхідність глибоких структурних змін. Тут багато що залежить і від людського фактору у середовищі політиків: свідома підтримка ідей поза «Вікном Овертона», як правило, притаманна або сильним лідерам, здатним вольовим шляхом змінити рамки дискурсу, або ж політичним аутсайдерам, яким, по-суті, втратити нічого і вони йдуть на самопожертву.

Я б не взявся на сьогоднішній день остаточно визначити до якого типу лідерів належить Ксенія Собчак, хоч багато що говорить про те, що маємо справу з особистістю непересічною. Згадаймо, як в політикумі Росії ставилось питання про словосполучення: «в Україні» чи «на Україні». З боку Кремля поступило роз'яснення, що слід дотримуватися норм російської мови. Мало хто звертав увагу на те, що «на Україні» традиційно означало у більшій мірі географічний регіон, бо це раніше відповідало реальному рівню обмеженого суверенітету УРСР. Коли ж після 1991 р. наш народ самовизначився й набув суверенності, то загальноживаним стало «в Україні». Однак Росія це самовизначення практично саботувала, а тому продовжувала вживати «на Україні». Але от Ксенія Собчак пообіцяла, що її перший візит буде саме «**в Україну**».

Але це все ті сюжети, які були озвучені Ксенією Собчак якраз у розрахунку на український сентимент. Коли ж подивитися на речі прагматично, то всі ми прекрасно розуміємо, що Ксенія не вийде переможницею на цих виборах, і що принаймні в найближчому майбутньому перший візит президента Росії не відбудеться ні «на Україну», ані «в Україну». Хіба що це станеться у віддаленому часі, коли Київ стане столицею широкого регіонального утворення Східної Європи

під умовною на сьогоднішній день назвою «Міжмор'я». Але сьогодні суть справи не в тому. Цим маркером — «в Україну» — Ксенія Собчак продемонструвала, що дещо виходить за рамки загальноприйнятої фразеології і цим самим уже й кидає виклик існуючому істеблшменту. А відтак і розширює «вікно Овертона», долаючи деякі стереотипи й упередження. Адже, закликає вона, в майбутньому слід «жити як рівноправні сусіди, партнери, не у відносинах «молодшого» і «старшого», це неможливо й образливо» [12].

Хочеться вірити, що подібні новації не є лише плодом роботи передвиборного штабу Собчак, але й відбивають собою ті тектонічні зрушення, які відбулися в Росії внаслідок переосмислення абсурдності агресії проти України. Тобто — «вікно Овертона» дійсно міняє формат й інформаційне наповнення. У цьому плані судження, висловлені Наталею Геворкян видаються мені досить слухними, аби до них прислухатися.

Спершу про бачення Наталею Геворкян самого характеру виборчої кампанії. В разі, коли Олексія Навального не зареєструють, прогнозувала журналістка, то це будуть фейкові вибори, в котрих Ксенії Анатоліївні, як і решті зареєстрованих кандидатів, буде відведена бутафорська роль. Її участь у цих виборах може мотивуватися як особистісним (але погодженим із владою) бажанням, так і результатом певного тиску, а також поєднанням першого й другого — амбіцій і пропозиції, від якої з різних причин неможливо було відмовитися. Договірна участь Собчак у цих виборах зовсім не означає, що її політичні амбіції теж фейкові. Судячи з усього, Ксенія Анатоліївна сподівається посісти значиму державну посаду. Не виключено, що їй щось таке й пообіцяли, якщо вона «буде правильно себе вести».

Майже як у Шекспіра — говорити не більше, ніж написано. Тут не йдеться про похвалу чи осуд політичних кроків Ксенії Собчак: нас українців мають цікавити привнесені нею ідеї, які змінюють формат «вікна Овертона» щодо України. І не більше, бо решта — це справа самих росіян.

Самі ж росіяни — та ж сама Наталя Геворкян — вважають, що Володимира Путіна можна вважати в широкому смислі членом сім'ї Анатолія Собчака. Тобто, він допускає в межах своєї компетенції вимагати від членів сім'ї колишнього пітерського мера такої ж лояльності, яку колись він виявив до цієї сім'ї сам. «В цьому сенсі, — вважає Геворкян, — Ксенія Анатоліївна не являє собою для Путіна загрози, і уповні допускаю, що він може серйозно розглядати її перспективи на майбутнє, якщо вона вдало пройде перевірку» [4].

Отже, вважаючи Ксенію Анатоліївну жінкою розумною і з характером, нам в Україні слід завжди робити поправку на спробі з її боку зіграти на наших сентиментах. А тому варто й сприймати деякі приємні для нас слова лише як слова (в кращому випадку), а в гіршому — як солодкоголосу пісню сирени. Поява таких пісень на політичній арені Росії надихає нас ще раз на звернення до древньогрецької міфології. Тут варто нагадати читачу, що сирени своїми чарівними піснями завжди заманювали мореплавців, котрі забували про все на світі й підпливали до чарівного острова на свою погибель. Навіть Одиссей уник підступних сирен лише завдяки застереженням Цирцеї: він заліпив вуха своїх супутників воском, а самого себе звелів прив'язати до щогли корабля.

Звідси мораль: слід бути пильними й сприймати навколишню дійсність Росії через політичний інтерес. І то не так особистий інтерес самої Ксенії, як через інтерес

її патрона — Володимира Путіна. Тут варто знову повернутися до згаданого вже мною закону США № 3364, що стосується персональних санкцій проти осіб, які персонально відповідальні за кримінальні, корупційні та агресивні дії, наслідки яких щодо росіян можуть бути навіть не вповні очікуваними. Все це вносить нервозність в середовище російського політикуму. Не виключено, що у списку згаданих осіб може бути оприлюднено й прізвище Путіна. Якщо таке станеться, хоча це й не обов'язково означатиме автоматичного включення режиму санкцій щодо президента Росії, то це різко змінить якісний характер ставлення до нього з боку світових лідерів.

Андрій Ілларіонов звернув увагу на той факт, що у свій час, слідом за «списком Магнітського» готувався ще й «список Савченко», куди було внесено 80 прізвищ, і розпочинався цей список прізвищем Путіна. І от тоді, днів через 10, коли список став обговорюватися у внутрішньоурядових колах країн Заходу, Володимир Путін дав розпорядження розпочати процедуру звільнення Надії Савченко. Тобто, хоч і стримано, проте санкції діють і це приносить свої результати. «Своїми діями, — зазначає Ілларіонов, — Путін довів ситуацію до такого становища, що він просто не може піти з влади. І він уже зрозумів це. Теоретично шанс не вертатися у владу був у Володимира Володимировича у 2007–2008 роках, але він ним не скористався. Опасався, що коли піде з влади тоді, він сильно ризикує здоров'ям, майном і життям — не лише політичним, але і фізичним. А після цього повернення назад, далєбі, немає» [6].

На загал, це судження уже набуло доволі широкого розповсюдження серед аналітиків, і, здавалось би, ніякої новизни

тут немає. Проблема в іншому: як це судження сприймається у російському «вікні Овертона», наскільки воно увійшло в політичний словник кремлівського оточення. І в цьому плані для нас стають важливим маркером слова Ксенії Собчак з цього приводу, які я приведу досить широко, зважаючи на гостроту й актуальність проблеми: «Путін тому й перебуває так довго при владі, що для нього нинішня ситуація — очевидна пастка. **Він теж не знає виходу, він прекрасно віддає собі звіт у тому, що після втрати влади в Росії дуже легко й швидко можна потрапити на лаву підсудних.** Він це знає краще за інших. Моє особисте переконання: він давно не тримається за цю владу через бажання правити країною. **Він би вже пішов на pokій як батько нації, якщо б були гарантії, що його ніхто не зачепить**». Однак, продовжує Ксенія Собчак, ніхто таких гарантій дати не може, а це «ще раз переконало Путіна, що довіряти нікому не можна й відпускати владу на сьогоднішній момент смертельно небезпечно. Тому ми й ходимо по замкненому колу, де Путін боїться піти, а ми не розуміємо, які гарантії можемо надати» [12].

І що ж маємо, як то кажуть, «у сухому залишку»? Попри те, що Ксенія Собчак людина непересічна й талановита, однак складається враження, що їй відведена «бутафорська роль». Не виключено, що колись може зійти і її політична зірка, але про це можна буде говорити десь після виборчої кампанії 2018 р. і то за умови, якщо вона «буде вести себе правильно» і вдало пройде належну перевірку.

Однак і тут є певні сумніви: **важко собі уявити людину, яка прагне увійти в кремлівську тусовку і при цьому характеризує ситуацію в Росії як таку, що несе у собі загрозу**

навіть президенту країни «потрапити на лаву підсудних».

Можливо це і є та роль політичного аутсайдера, приреченого на самопожертву, який, тим не менше, має притягнути до себе ліберальну молодь задля посилення впливу на неї після закінчення виборчої кампанії. Можливо саме тому вона розпочала свою презентацію із заклику до України щодо активізації діалогу на досить дивній для нас платформі: не з'ясовуючи «хто правий, а хто винуватий, хто агресор, бо це нас ні до чого не приведе, це неконструктивно».

Сумнівними, як на мою думку, є й інші заяви Ксенії Анатоліївни, зокрема ті, що стосуються перспективи вступу Росії до ЄС і НАТО. З одного боку, ніби все констатується доладу: «Як і Україна, Росія — це велика європейська країна. Я вважаю, що за глобальну мету ми маємо ставити включення Росії і в ЄС, і в НАТО. На жаль, зараз ми перебуваємо дуже далеко від цієї мети, тому що наші стосунки з Заходом повністю зіпсовані й зруйновані». Здавалось би, ну як не привітати людину на цьому шляху і не піти їй назустріч? Але тепер давайте подивимось на кого вона чіпляє ярлика політичного «спойлера» (шкідника) у світі, що не визнає права на здійснення звичних для Росії жандармських функцій: «Я дійсно вважаю, що західні лідери визначили для себе певну ціль: якщо не зруйнувати Росію, то вже точно поставити її на місце, де вона не являла б собою загрозу європейським державам і США. І це вкрай небезпечно, оскільки вони можуть наблизитися до своєї цілі» [12].

Варто лише вдуматися: виявляється, що **у світі однозначно складеться вкрай небезпечна ситуація, якщо Росія не становитиме собою загрози європейським державам і США!** Чим це твердження відрізняється від масових

переконань пересічних російських обивателів: які налаштовані на те, що Росію, мовляв, усі мають боятися. Отже, на практику виходить, що роль Ксенії Собчак у інформаційному наповненні «вікна Овертона» досить специфічна: **їй дозволено дещо розширити рамки політичного дискурсу, але в жодному разі не заступати за «червону лінію» — Захід є ворог.** А що стосується зомбованих і маніпульованим владою широких народних мас, то вони психологічно якраз і налаштовані на боротьбу із Заходом — це надає їм смислу життя й особистої значимості.

То ж Ксенія Собчак розуміє, що обивателю треба лестити, а особливо під час виборчої кампанії.

Що на порядку денному?

Впродовж президентської кампанії в Росії стрілка на манометрі політичної напруги час від часу зашкалює. Оцінки провідних аналітиків часто неймовірні. Ну, як поставитися до діагнозу українського аналітика Матвія Ганапольського: «Путін у політичному відношенні уже мертвий»? Щоправда, російський візаві Гліб Павловський дещо стриманіший: «нині не Путін задає порядок денний». Ганапольський теж з цим погоджується: «не Путін оголошує те, куди спрямується вся країна». І разом з тим Ганапольський дає середньостроковий прогноз: «все це продовжується і буде тривати до 2024 року».

Оптимізму, зрозуміла річ, такі прогнози не додають. Хіба що світло в кінці тунелю проблискує в тім, що в Росії «влада падає, і її не відвойовують, а підбирають. Путін ще не знає, що він впустив владу, що вона лежить на підлозі. Чи то підхоплять її олігархи, силові структури,

чи то підхопить її Навальний, ми дуже скоро дізнаємося, причому ще до 2024 року» [3].

Ну, до 2024 р. ще треба дожити, а Україні ще й вижити у знесилюючій війні, де наші уповання багато в чому покладаються на солідарну підтримку з боку світової спільноти. То ж багато що залежить від ставлення до російського агресора в суспільно-політичній думці Заходу. Відомий аналітик Шон Уокер із англійської *The Guardian* оцінює перспективи досить стримано: «Виключаючи вірогідність важкої хвороби або ж найбільш немислимого у XXI столітті — зриву виборів, Володимир Путін завершить 2018 рік, перебуваючи у Кремлі, після того, як буде переобраним на виборах у березні. Його повноваження будуть продовжені ще на шість років, і він буде правити Росією до 2024 року» [22].

На думку Шона Уокера, від Путіна можна буде чекати ще не одного сюрпризу. Все ж таки, перебуваючи при владі уже 18 років, йому до цього часу вдавалося залишатися у очах багатьох росіян людиною, яка бореться із системою, а не потурає їй. Однак це могло тривати доти, доки на настали часи падіння цін на нафту й не посилилася ефективність західних санкцій. У міру того, як ресурси виснажуються, може посилитися боротьба в рядах російської еліти.

Відповідно й Путін буде шукати нових засобів для поновлення ресурсів свого правління в Росії й забезпечення високого рівня своєї популярності. Найкоротший шлях до цього — ужорсточення репресивних заходів щодо корумпованих регіональних чиновників. Тут не йдеться про реальне прагнення з його боку покінчити з корупцією, а скоріше буде спрацьовувати необхідність показати, що батько нації перебуває «над сутичкою» й намагається укоськати

своїх підлеглих. Але поки що наприкінці 2017 р. соціологи зафіксували, що публіка втомилася і лише 58 % респондентів відповіли, що прийдуть голосувати у день виборів.

За цих обставин досить вірогідною залишається можливість посилення в Росії націоналістичної риторики, зокрема антиукраїнської. На разі усі ми вже переконалися, що психологія Путіна утримується десь на рівні XIX чи XX століть, а тому він вважає, що перемога збройними силами може створити йому хороший імідж. Отже й Україна має бути особливо пильною у ці три зимові місяці. Той авторитарний режим, який вибудував Путін за час свого правління, потребує не так заслуженої перемоги на демократичних виборах, як постійної й переконливої демонстрації сили. З точки зору Путіна, демократичне суперництво — це завжди фактор ризику, якого слід всіляко уникати. То ж головним сигналом вочевидь буде апеляція до того, що крім Путіна альтернативи у Росії практично немає. Досить згадати відому мантру першого заступника глави адміністрації президента РФ В'ячеслава Володіна: «Є Путін — є Росія. Немає Путіна — немає Росії».

А тим часом, пише у США відомий військовий аналітик Ральф Пітерс, у світі триває небезпечна гра в російську рулетку: «У великому стратегічному казино найвищі ставки у цьому році робив російський цар з камінним обличчям Володимир Путін. Він переміг у близькосхідному покері, залишився при своїх у європейській рулетці, але програв у США і в Україні. Однак ця людина грає по-крупному. І махлює» [18].

Та й справді, на Близькому Сході Путін з подвоєною енергією вів військові дії у Сирії і, враховуючи непевну лінію США,

у цьому регіоні російський президент залишився у вигравші. Зате в Європі справи обстояли зовсім по-другому: як азартний гравець Путін розкидав фішки по всьому столу, зробивши ставку — як на правих націоналістів, так і на лівих активістів. Він фінансує політиків-початківців, підкупляє пожадливих колишніх глав держав (наприклад, экс-канцлера Німеччини Герхарда Шредера). Однак тут, пише Ральф Пітерс, гра не пішла: «не дивлячись на ці гроші, фейкові новини й кібернетичні трюки, Путіну поки не вдалося розвернути у свій бік жодну велику європейську країну. Економічні санкції ніхто не відмінює. Усі великі вигравші, включаючи Францію, пішли від нього. А європейці виявляють настороженість, борючись із фейковими новинами, і покладаючи надію на НАТО, сподіваючись, що цей альянс зуміє стримати Росію. Однак нахабство Путіна гідне захапту. Він за копійки дезорганізував цілий контингент» [18].

У Сполучених Штатах Америки, де Росія вдалася до масштабних кібероперацій і розповсюдження фальшивих новин, все ж таки спрацювала американська політична система стримувань і противаг. Америка викрила махінації Кремля й розпочала масштабні розслідування, які призвели до небаченого падіння престижу Росії.

Але де вже Путін зазнав небаченого фіаско — то це була Україна. Цей шматок із аналізу Ральфа Пітерса, як на мою думку, заслуговує особливо широкого цитування: «Україна. Тут Путін помилився. Після легкої перемоги у Криму він вирішив, що зуміє так же просто добитися свого на сході України. Однак українці вчинили йому опір. Російські війська (погано замасковані) теоретично мали усі переваги, а також набагато більш сучасне озброєння. Але в українців була

ціль, і було прагнення. Вони вступили в боротьбу й зупинили російських агресорів. Тепер у Путіна немає вже ні сил, ні засобів, щоб підняти ставки у цій загарбницькій війні. Він продовжує свої махінації й виверти на Україні, однак населення цієї країни пам'ятає багатовіковий російський гніт, а також сталінські зlodіяння. Путін перегнув палку, і сьогодні не залишилося жодного шансу на об'єднання України і Росії у передбачуваній перспективі». А що вже стосується дій проросійських польових командирів із сепаратистської Лугандонії, то «їх дії стали лише наочним уроком для усіх тих, кому Путін запропонував «звільнення» [18].

Досить часто у світових ЗМІ можна зустріти думку про те, що, мовляв, Захід уже «втомився від України». Очевидно, що цей момент теж є. Вкрай погано, що Україні довелося зіткнутися з частковою втратою своїх територій, коли Росія анексувала Крим у 2014 р., а потім вторглась на Донбас. Але гірше буде, коли Україна відмовиться від внутрішніх реформ й виявиться ще більш вразливою перед російським впливом. Тоді у неї залишиться ще менше шансів щоб стати процвітаючою незалежною державою. Однак попри все, той факт, що українське питання продовжує бути в полі заінтересованості Заходу, засвідчує, що нині на карту поставлено надто багато, аби відвернутися від України і полишити її наодинці з агресією Росії.

Особливо обнадійливим є те, що США продовжують рішуче підтримувати Україну. Угода про асоціацію України з Євросоюзом може в майбутньому обернутися стійким економічним зближенням. Звідусіль поступають свідчення, що західні лідери не готові йти на обладку з Росією в українському питанні. Але маємо всі зрозуміти,

що коли Україна буде щедалі більше демонструвати успіхи в економіці, тим легше буде, спираючись на широку громадськість, подолати спротив корумпованого чиновництва. Маємо на практиці засвідчити свою прихильність основоположним принципам, на яких тримається сила і міць демократії, в тому числі й американської. Ось головні із них, виголошених президентом США Дональдом Трампом при формулюванні принципів щодо стратегії національної безпеки: ***«Держава без кордонів — це не держава. Країна, яка не захищає благополуччя у себе дома, не може захистити свої інтереси за рубежем. Країна, яка не готова перемагати у війні, нездатна упередити війну. Країна, яка не гордиться своєю історією, не може бути впевненою у своєму майбутньому. Країна, яка не впевнена у своїх цінностях, не може зібрати свою волю в кулак заради їх захисту»*** [21].

Поділяючи ці принципи можна заручитися підтримкою США у веденні непростих переговорів з Росією. Так Джон Хантсман — посол Сполучених Штатів Америки в Російській Федерації — з оптимізмом дивиться на перспективу знаходження відповідної динаміки й ритму в американсько-російських переговорах щодо мирного урегулювання українсько-російських стосунків. «Посування вперед по Україні, — зазначає він, — було б дуже хорошим результатом для нас. Це питання турбує не лише Америку, за цим слідкує уся Європа. Деякі європейські країни, насамперед Німеччина і Франція, активно беруть участь в урегулюванні цього питання в рамках так званого «норманського процесу». Але якщо говорити саме про США, то для нас Україна має першорядне значення, якщо ми хочемо

добитися поліпшення відносин з Росією. І я намагаюсь донести це до моїх друзів у російському уряді. Я намагаюся говорити з ними якомога більш відверто про речі, які дійсно важливі, на яких ми маємо сфокусувати увагу, щоб добитися прогресу. Україна — це дійсно ключове питання. Будь-який крок до відновлення нормальних відносин між США і Росією буде проходити перевірку Україною...» [26].

Отже, виходить так, що на порядку денному, принаймні на рівні американсько-російських стосунків, визначальною є все таки українська тематика. І це зрозуміло: ігноруючи українське питання проблему європейської безпеки ми ніколи не вирішимо.

Заступити за «червону рису»

Один із найбільших гріхів, згідно поучень Серафима Саровського, є гордіня, «коли хто вважає, що не заслуговує того гріха, у котрий упав». До честі Ксенії Собчак, вона визнала, що стосовно до України російські владні структури «порушили міжнародне право, поступили абсолютно жахливо, поставили самі себе в ситуацію, де Росія виявилася ізгоєм». Більше того, зазначає вона, «Росії є за що просити прощення в Україні, і я особисто можу попросити прощення, хоча я й не приймала рішення» [12].

Такі заяви вселяють надію — значить все-таки якісь зрушення в російському суспільстві відбуваються. Є ще люди, здатні заступити за «червону рису». З одною лише засторогою: як усі ці миролюбні заяви будуть сприйняті широким електоратом країни. Справа в тім, що росіяни у переважній своїй більшості вважають, що не несуть відповідальності за перебіг подій у своїй країні. Лише 3 % з них вважають

себе повністю відповідальними, а ще 10 % вважають, що несуть часткову відповідальність за стан справ у країні. Ось і Ксенія Собчак застерігає, що «я не приймала рішення», а тому, мовляв, гріх не на мені. І в цій позиції немає нічого дивного — нас ніхто не вчив громадянській відповідальності, ніхто нам не вкладав у свідомість, що коли ти є учасником політичних подій своєї країни, то ти неминуче несеш політичну (не кримінальну!) відповідальність за ті кроки, до яких вдається твій уряд. І маєш, врешті-решт, спокутувати цей гріх. І насамперед спокутувати своєю любов'ю до істини. Як про це мовиться у Святому письмі: «і пізнаєте правду, — а правда вас вільними зробить» (І в. 8:32).

Між тим складається враження, що в Росії мало хто бажає пізнати правду, а ще менше прагнуть свободи. Як показали соціологічні дослідження кінця 2017 р., більшість росіян перейняті зовсім іншим — 64 % опитуваних переконані в особливій ролі російського [русского] народу в світовій історії. Нагнітання великодержавного шовінізму принесло свої результати, бо в 1992 році цей показник складав лише 13 %. У тому що росіяни такий же народ, як і всі інші, на разі переконані лише 32 % респондентів. І це при тому, що ще 25 років тому такої думки дотримувалися 80 % жителів Росії. То ж чи усвідомить «наділений особливою місією народ» необхідність покаяння в скоєних гріхах?

Судячи з виступів і заяв офіційних осіб Росії щодо України, переконуєшся, що все тече, але в імперському мисленні нічого не змінюється. З одного боку, в інформаційному полі Росії чуються стенання, що «в російському суспільстві накопичується втома від міжнародної напруженості», що знову «править бал ідеологічний раж і геополітичний запал»,

що на повну потужність включилася система упізнання «свій-чужий». Але при цьому всьому панує зомбована телебаченням переконаність, що лише одна Росія й стоїть на сторожі права і утвердження справедливості в усьому світі. І навпаки — лише Україна є тим каменем спотикання, що заважає нормалізації міжнародної обстановки.

Потрібні аргументи? Їх більш, ніж досить. Наведемо «джентльменський набір» політичних мантрів заступника міністра закордонних справ РФ Григорія Карасіна. Коли до Карасіна ставиться запитання про резолюцію Генасамблеї ООН щодо порушення Росією прав людини в Криму, у його відповіді так і чується чиновницька погорда носія «історичної місії» до профанів: «Україні слід розбиратися не з Кримом, а з ситуацією на південному сході країни. Для нас кримське питання закрите, ми його вирішили для себе назавжди. І, звичайно, ми будемо виступати проти подібних резолюцій».

Що стосується Донбасу, то з боку заступника міністра раз-по-раз повторюються одні і ті ж заявлені настанови: 1) головним завданням миротворців має бути лише забезпечення безпеки спеціальної моніторингової місії ОБСЄ; 2) про перекриття миротворцями кордону між Донбасом і Росією «не може бути й мови»; 3) перед тим, як вирішувати питання про зупинення вогню й відведення озброєнь, виявляється, слід спершу «зрозуміти, чи вважає Київ Донбас частиною України», бо, мовляв, «я в цьому не впевнений». Перелік подібних «незрозумілостей» можна продовжувати, однак і так очевидно, що процес деокупації Донбасу російськими урядовцями штучно гальмується, а проблема Криму взагалі виводиться за дужки.

І ще одне, — нав'язливо тиражується давно набридла усім теза про якусь заборону в Україні користуватися російською мовою: «вони [жителі Донбасу] не хочуть жити під диктатом влади, котра позбавляє людей прав розмовляти російською мовою». Тут, як мовиться, слід уже заступнику міністра ставити діагноз, бо подальший діалог на серйозному рівні з високопоставленим урядовцем країни, де відсутня бодай одна повноцінна українська школа, взагалі втрачає будь-який сенс [8].

Врешті-решт, що взяти з чиновника МЗС? Це його робота — повторювати тези, які узгоджені на вищому рівні з адміністрацією президента РФ. Буде йому дана вказівка — зміниться аргументація, зміниться й сама тональність її донесення. Інша справа — представники академічної науки, які, здавалось би, мають вищу ступінь свободи у викладі своєї точки зору. Тим більше, коли йдеться про таку наукову величину як академік Олексій Арбатов — керівник Центру міжнародної безпеки Інституту світової економіки і міжнародних відносин ім. Є.М.Примакова. Відомий в наукових колах як прихильник Realpolitik, він описує ситуацію, що склалася довкола України, у межах цієї ж реальної політики: «при усьому драматизмі гуманітарної сторони кризи і насилля на південному сході України, суть перебігу подій проста: США і Євросоюз тягнуть Україну до себе, а Росія її не відпускає, прагнучи залишити країну (чи хоча б її частини) в орбіті свого впливу» [1].

Виклад, зрозуміла річ, досить плоский і прямолінійний. Арбатов і сам це відчуває, а тому й застерігає, що тут знехтувано соціально-економічним і внутрішньополітичним виміром подій у самій Україні. А там більшість українського

суспільства виступає за демократичні реформи й інтеграцію із Заходом. Саме в цьому люди вбачають перспективу виходу із багаторічного соціально-економічного застою й злиднів, подолання корупції, зміни неефективної системи влади. Однак цьому курсу протистоїть меншість південного сходу України, що складає десь 10–15 % усього населення. Цей контингент населення відстоює курс на збереження традиційних відносин з Росією. От з цього протистояння, мовляв, і виник внутрішньополітичний розкол; «відбувся Євромайдан і його розстріл, насильне повалення законної влади, відділення Криму й громадянська війна на південному сході» [1].

Виникає законне питання: невже представник академічної науки впритул не бачить факту агресії Росії проти України, а зводить все до тези про «громадянську війну»? Бачить, але в дуже вузькому діапазоні. І то так, щоб виправдати агресивну політику Росії, яка нібито була лише реакцією на несправедливе ігнорування інтересів Росії з боку США: «Хоча Вашингтон нині огульно звинувачує у всіх бідах Москву, вона має лише опосередковане відношення до інтернаціоналізації кризи та кримських подій. У 2012–2013 рр. масових протестний рух в Росії **був сприйнятий** її новим правлячим класом як інспірована Заходом спроба «кольорової революції». **Судячи з усього, із цього зробили висновок** про небезпеку подальшого зближення із США і Євросоюзом. Тому **було відмінено курс** на «європейський вибір Росії», котрий часто офіційно проголошувався в 1990-ті рр.. і в перший період правління Путіна, починаючи з Петербурзького саміту Росія — ЄС у травні 2003 р. аж до 2007 року... Саме на фоні зазначеної зміни російської

орієнтації намір Києва підписати угоду з ЄС **було сприйнято в Москві як серйозну загрозу** її «євразійським» інтересам» [1].

Виділені мною курсивом мовні звороти доводять, що Україна з свого боку не дала жодного приводу до агресії з боку Росії. В Арбатова йдеться лише про російську «оптику бачення» проблеми — Росією **було сприйнято, із цього зробили висновок, було відмінено** тощо. А тим часом, мовляв, Вашингтон і його союзники по НАТО теж винуваті, бо ніяк не відповідали на ці нові уявлення і віяння у російській політиці. І от раптом, неждано-негадано: «після приєднання до Росії Криму й початку війни на південному сході України їх реакція [Сполучених Штатів] була подвійно жорсткою... Трагедія з малайзійським лайнером у липні 2014 р. надала кризі небувалої емоційної гостроти глобального масштабу, **хоча причини катастрофи до цих пір не з'ясовані**» [1].

Такі одкровення навіть прикро читати: високий достойник російської науки, академік, заступник голови Комітету по обороні Державної думи (1994–2003 рр.) і раптом заявляє, що **«причини катастрофи до цих пір не з'ясовані»**. Увесь світ ознайомлений з результатами доповіді, опублікованої прокуратурою Нідерландів. У ньому йдеться про те, що Boeing 777 рейсу МН17 був збитий 17 липня 2014 р. в Донецькій області ракетою серії 9М38, яка застосовується у зенітно-ракетному комплексі «Бук». Установка була доправлена з Росії і запущена з території, яку на той час контролювали бойовики «ДНР». Фрагменти ракети серії «Бук» були виявлені як під час розтину тіл членів екіпажу, так і в одному із віконних отворів кабіни літака. Невже і ці дані не переконують [2]?

А втім, таке «незнання» легко вписується у запропоновану Володимиром Путіним формулу: у Донбасі НАСТАМНЕТ. Дуже прикро, але представнику російської академічної науки О. Арбатову не вистачає сміливості переступити ту «червону рису», яку визначила офіційна пропаганда Кремля. То хто ж тоді повірить у його прогноз щодо майбутнього України: «Чи то Росія і Захід домовляться про якийсь взаємоприйнятний майбутній статус України і характер її відносин при збереженні нинішньої територіальної цілісності, або ж країна буде розірвана на частини із щонайтяжчими соціальними й політичними наслідками для Європи і всього світу» [1]?

Як пишеться у Святому письмі — «не копай яму іншому». Тут апологетам путінської Росії було б варто згадати історичну долю розвалу радянської імперії.

В очікуванні розплати

Втім, ностальгія на предмет колишньої радянської імперії — річ надто енергозатратна. Відчуття «особливої історичної місії» Росії є тою «розкішшю», що виснажує людські сили. За даними Левада-Центру, уже 58 % опитуваних на кінець 2017 р. шкодували за розпадом СРСР. І це при тому, що й інших турбот вистачає. До того ж наростає відчуття неминучості розплати. Судячи із підсумків опитування стосовно сподівань на наступний 2018 р., то 35 % росіян очікують у найближчому майбутньому масових заворушень і протестів населення, що на 14 % більше, ніж у попередньому році. Крім того, 63 % респондентів очікують нових гучних корупційних скандалів і відставок членів уряду та інших високопоставлених чиновників. Майже четверть

опитуваних висловлюють побоювання щодо вірогідності війни із Сполученими Штатами або ж із усіма країнами НАТО відразу — а це на 13 % більше, ніж згідно даних за 2016 р.

Можна допустити, що наростаюче відчуття тривоги з'явилося не на порожньому місці. Як відомо, до кінця січня 2018 р. адміністрація США має представити Конгресу так звану «Кремлівську доповідь» — список високопоставлених російських чиновників і бізнесменів, які є наближеними до влади. Укладення такого переліку передбачено законом «Про протидію противникам США за допомогою санкцій» (CAATSA), підписаним президентом Трампом у серпні 2017 р. Як зазначає колишній головний координатор санкційної політики Держдепартаменту США, а нині експерт вашингтонського Atlantic Council Деніел Фрід, «ця доповідь — відповідь США, і насамперед американського Конгресу на те, що відбулося у 2016 році, коли Росія втрутилася у наші вибори. І не лише в наші, але і в політичні процеси в Європі. Вона також відображає стурбованість американських законодавців діями Росії на зовнішньополітичній арені, включаючи політику щодо України» [25].

Після того, як закон у США було прийнято, настав час глибокої стурбованості уже з боку російських бізнесових кіл. Їх можна зрозуміти. Якщо людину вносять в SDN (Specially Designated National List — список громадян особливих категорій), то американським фізичним і юридичним особам забороняється співробітничати з нею, в тому числі вступати з нею у фінансові відносини. На практиці це означає, що люди, стосовно яких уведено санкції, більше не зможуть володіти банківськими рахунками в доларах або рахунками

в іншій валюті, якщо трансакції банку, де зберігаються їх вклади, ідуть через США. Одним словом — вони позбавляються доступу до всього, що пов'язано із фінансовою системою США. І не тільки. Як правило, якщо влада США вносить людину в SDN, то цей клієнт втрачає доступ до більшості західних банків. Такою є загальна практика. Це те, що стосується функціонування механізму санкцій.

Але тут є значно більший діапазон аналізу: ухвалення закону в серпні 2017 р. стало справді рубіжною подією. Тим самим американська сторона на найвищому рівні й у найбільш концентрованому вигляді сформулювала політику щодо Росії, і що не виключено — на досить тривалий період. От в цьому документі й було закладено ряд нових, принципово важливих моментів.

По-перше, з часів після холодної війни ***Росія вперше була віднесена до числа противників США поряд із такими державами як Іран та Північна Корея.*** При цьому в законі ніяк не згадується Китай, який нині у Вашингтоні розглядають скоріше конкурентом, але аж ніяк не противником.

По-друге, закон підтвердив вірність Вашингтона статті 5 Північноатлантичного пакту про взаємну допомогу. Було зазначено про готовність надати підтримку в галузі кібер-безпеки не лише членам НАТО і Європейського Союзу, але й країнам, що бажають до них приєднатися: Грузії, Молдові й Україні. Зобов'язання щодо цих держав можуть бути розширені навіть без їхнього формального членства в НАТО. Що для нас найважливіше — ***Конгрес підтвердив, що Сполучені Штати ніколи не визнають приєднання Криму до Росії, поставив вимогу до Москви відізнати визнання незалежності Абхазії й Південної Осетії, змінити***

політику стосовно Східної України й Придністров'я, припинити воєнне втручання у Сирію.

По-третє, закон передбачає також обмеження практично для усіх галузей російської економіки, які мають вихід на міжнародний ринок. Іншими словами: **якщо раніше американці більш чи менш послідовно прагли включити російську економіку в процеси глобалізації й перетворити її в частину світової, то нині взята принципово інша лінія — максимальне обмеження й ізоляція на міжнародних ринках.**

По-четверте, закон створює принципово нову ситуацію з питань про санкції: якщо раніше вони розглядалися як надзвичайні заходи, то віднині вони стають нормою з мінімальним числом виключень. А це означає одне: **якщо раніше США прагли до інтеграції вищих верств російського суспільства в транснаціональну еліту, то тепер мова йде про їх максимальне обмеження й ізоляцію.**

Зазначені зміни, акцентує увагу завідуючий кафедрою європейської інтеграції СПбДУ Костянтин Худолій, вимагають переоцінки ставлення Росії до України. Росія має дати собі раду й зрозуміти, що криза навколо України стала шоком для сучасних міжнародних відносин. Всупереч сподіванням Кремля, «шанси на двосторонню (Росія — США) чи тристоронню (Росія — США — КНР) «велику оборудку», свого роду «Ялту-2», котрі й раніше були невеликі, нині майже щезають. І справа не лише в тому, що ХХІ століття — це вік геоекономіки, а не геополітики. Зачислення Росії до противників виключає для американських політиків укладення будь-якої «великої оборудки»... **Самоочевидно, що Сполучені Штати ні формально, ні практично**

не визнають яку-небудь іншу частину пострадянського простору чи якусь іншу територію російською сферою впливу» [27].

Судячи з цього аналізу, в середовищі університетської науки Росії поступово визріває реалістичне сприйняття проблем нашого часу. Хоча для того, щоб вийти з інтелектуального тупика імперського посттоталітарного мислення потрібен час, добра воля й проривні ідеї.

Здається, що такі проривні ідеї час від часу стали все частіше з'являтися в сучасній російській історіографії. Взяти б, наприклад, книгу Сергія Сергеева «Русская нация, или Рассказ об истории ее отсутствия» (М.: Центрполиграф, 2017). Зокрема привертає увагу трактування автором книги процесів суспільної самоорганізації в Російській імперії Романових: «Росіяни створювалися Російською державою як *служилий народ*, на плечах котрого повинна була триматися велика імперія», хоча «ніяких прав йому не було передбачено».

В подальшому цій книзі я сподіваюся приділити більше уваги, а зараз зверну увагу саме на український контент у викладі його самим автором книги С. Сергеевим. Йдеться про трактування **невдачі щодо русифікації українського народу, а отже — провалу ідеї створення «триединого русского народа» у складі великорусів, білорусів та малорусів**. Це осмислення історичного досвіду є повчальним, а отже й заслуговує на більш широке цитування: «Як я розумію, йдеться про Україну і про те, чи можливою була її русифікація. Думаю, в принципі можлива, але при наявності привабливого загальноросійського національного проекту, підтримуваного державою, насамперед у справі

створення масової російськомовної школи. Але і з тим, і з іншим трапилися великі проблеми. Модель «служилого народу» була для українців із їхнім міфом про козацькі свободи малопривабливою, але нічого іншого де-факто великороси (принаймні до жовтня 1905 року) запропонувати не могли. А початковою народною освітою уряд практично не займався не лише в Україні, а і в Великоросії. Тим не менше я думаю, що, не станься війни і революції, у проекту «великої російської нації» був шанс: адже обидві названі вище проблеми при Столипіні стали вирішуватися — Росія демократизувалася, початкову освіту планували зробити всезагальною. Інша справа, що цьому проекту довелося би витримати жорстку конкуренцію із вже досить впливовим українським національним проектом, і який би з них переміг, важко сказати. Але сталося те, що сталося, а потім була більшовицька українізація, а потім — кримсько-донецька криза. Так що «велика російська нація» залишилася у безповоротному минулому» [23].

Поки що, вдаючись до вислову класика «процес пішов» і щиро радіючи за академічну думку Росії, я все ж поділяю стурбованість автора з приводу того, що «увесь жах російської історії полягає якраз у відчутті «вічного повернення» одного і того в різних обличчях. Адже те, що ми публіцистику XIX століття читаємо із відчуттям того, що це «прямо як про нас», — це ж ненормально!».

Отже, в російській історіографії врешті-решт стали визнавати факт історичної поразки проекту «великої російської нації» у складі великоросів, білоросів і малоросів. І цей факт заслуговує на увагу, хоча ця тенденція ще й не стала домінуючою. А жаль.

Прозріння

Про ненормальність ситуації свідчить і розуміння того, що подолати успадковану нами атмосферу тоталітаризму, у якій виросло декілька поколінь, виявляється значно складніше, ніж того хотілось би. Чи не найбільш повно суть політичного дискурсу в нинішньому посттоталітарному суспільстві описує уже цитований нами раніше російський дослідник Віктор Макаренко. У його викладі тоталітарні режими — «це змови, які мають своїм джерелом ненависть, страх, заздрість і прагнення помсти, домінування і грабежу». Однак, в епоху масової демократії посттоталітарні суспільства змушені врешті-решт вдаватися до своєїрідної мімікрії. В цьому контексті концепція *«змови серед білого дня»* дає нам уявлення про те, в яку форму нині еволюціонує колишнє тоталітарне суспільство. Адже у цій перехідній ситуації маємо наочний приклад змови колишніх апаратників КДБ, про справжні цілі котрих знає лише вузька група, створена із керівників і провідних членів цієї своєїрідної «партії» силовиків [11, с.6–19].

Тут слід зважати на те, що оскільки ця самозвана еліта змушена діяти нині публічно (адже надворі масова демократія!), то вона вдається до створення так званого публічного дискурсу. При цьому збереження таємниці суворо забезпечується дотриманням правила: «будь-яке публічне висловлювання є криптограмою й брехнею. До них відносяться теоретичні висловлювання, політичні обіцянки, офіційна теорія (релігія) і договори, які укладає еліта. Посвячені усе це знають, приймають, розшифровують і розрізняють прикриття від істини. Усі решта [профани] приймають публічні заяви за істину. І тим самим вони виявляють себе як такі,

що не гідні розпізнати таємну істину й увійти у еліту». Тобто, профани залишаються по той бік «вікна Овертона» [11, с.13].

І не останню роль у цій системі брехні й потурання ненависті відіграє фігура лідера нації. Згідно концепції «змови серед білого дня» уся соціально-політична сфера отруєна брехнею. При цьому члени еліти розуміють сокровенні прагнення свого керівника, знають таємні й реальні цілі людей свого кола. Саме тому вони й не переймаються протиріччями й необґрунтованістю публічних заяв вождя: вони знають, що їх спільною метою є обман маси, своїх противників, всіляких «інших». Вони захоплюються своїм керівником, який підносить брехню до найвищої філософської категорії й практичного знаряддя утримання влади.

То чи є вихід із ситуації? Звичайно є, і прикладів тому — безліч.

Апелюю знову до представників академічної науки, для яких «сіяти розумне, добре, вічне» є життєвою програмою й покликанням. Звертаю увагу на те, що публікуючи статтю «Зрозуміти Україну», Дмитро Тренін позиціонував себе не директором «Центру Карнегі» у Москві, а провідним науковим співробітником Національного дослідницького Інституту світової економіки і міжнародних відносин ім. Є.М. Примакова РАН. У такому позиціюванні я вбачаю прагнення виступити від імені національного, а не зарубіжного центру і цим самим засвідчити своє громадянське ставлення до проблеми і міру своєї відповідальності перед Батьківщиною.

Передам у тезовому викладі головні думки статті, хоча матеріал настільки густий, що заслуговує на більш

прискіпливе вивчення його в подальшому. Насамперед про ставлення Треніна до широко тиражованої у російських ЗМІ тези про нібито відсунення української проблематики на узбіччя світової суспільно-політичної думки. Ідучи проти течії, Дмитро Тренін констатує: **«Українська криза призвела до політичного зіткнення Росії і США, відчуженню Росії від країн Європейського союзу.** Вона підвела рису під не однократними спробами РФ «вбудуватися» у Євро-Атлантичне співтовариство, стати частиною «розширеного Заходу». Наслідки кризи мають фундаментальне значення і для самої Росії, її національної самосвідомості і геополітичного самовизначення. **Події в Україні завершили постімперський період російської історії,** в ході котрого ще існували надії на глибоку реінтеграцію колишніх радянських республік, і **відкрили епоху становлення Російської Федерації як окремої і самодостатньої держави, що розглядає інші країни колишнього СРСР як близьких сусідів, але не як частину єдиного геополітичного простору на чолі з Москвою»** [24].

Сприйняття суверенітету України російською суспільно-політичною думкою після агресії Росії проти України зазнало серйозної еволюції. Більше того — на державному рівні українська проблематика стала суворим екзаменатором на зрілість російського політичного класу. У перші роки незалежності українська тематика зводилася здебільшого до розмірів ракет, кількості кораблів плати за «газову трубу». Найсуттєвішою помилкою було те, що Україна сприймалася не іноземною державою, а такою, що пов'язана з Росією «нерозривною» сув'яззю. Більше того — домінувала думка, що Україна є частиною ядра історичної Росії, а її

незалежність — як перехідний стан. В помаранчевій революції 2004–2005 рр. Москва побачила лише результати зовнішнього втручання Заходу, як спроби «витиснути» Росію з ключової позиції на пострадянському просторі. Реагуючи на ініціативи України щодо членства в НАТО, Москва провела «червону лінію», попередивши Захід про можливість порушення нею територіальної цілісності України. Обрання президентом України Віктора Януковича було сприйнято Кремлем як поворотний пункт у справі утворення Євразійського союзу, в якому Україні була призначена важлива роль.

Напередодні кризи 2013–2014 рр. Росія підмінила політику щодо України завідомо програшними політтехнологіями, підштовхуючи Януковича до розгону Майдану, введення надзвичайного становища. Результати від цього, на думку Треніна могли б стати трагічними: Україна при цьому потрапила б під санкції Заходу, так само як і Росія «за підтримку маріонеткового й репресивного київського режиму». А далі ситуація стала б диктувати свою логіку: «Для зміцнення цього режиму Москві довелося б посилати в Україну спеціалістів із галузі безпеки, включаючи спецназ. Це спровокувало б широке незадоволення й масовий спротив не лише в Галичині і на Волині. В результаті Росія потрапила б у капкан, вибратися з котрого у неї не було б можливості без катастрофічних наслідків для неї самої» [24].

Як зазначає Тренін, усі ці події складають собою щонайважливіший урок для Росії: «сприймати Україну всерйоз, комплексно, і вивчати її уважно, без емоцій». Для цього слід усвідомити основоположну помилку російських політтехнологів і визнати, що «практично вся українська

еліта — політична, економічна і культурна; західна, південно-східна чи київська — просякнуті духом «самостійності», мрією про здійснення самостійного українського політичного проекту, відмінного і окремого від російського» [24]. Цей проект не може бути здійснений в режимі інтеграції з Росією. Більше того — формування україномовної політичної нації взагалі можливе лише за умови максимальної віддаленості України від Росії. Тобто, додам від себе, все це в комплексі й складає національний інтерес України.

У Москві всього цього ще не усвідомили. Між тим, на думку Дмитра Треніна, становлення незалежних України і Білорусі є нормальним і природним процесом. Більше того: «незалежна українська держава і незалежна українська нація — благо для Російської Федерації, оскільки їх становлення полегшує Росії вихід із перехідного постімперського стану... створює кращі умови для формування власне російської політичної нації» [24].

При усіх цих нових підходах до проблеми взаємовідносин з Україною Дмитро Тренін залишається російським громадянином, який не поспішає потрапити під статтю кримінального кодексу за невизнання Криму територією Росії. У його порадах державним владним структурам значиться: **«Принциповою позицією Москви має залишатися забезпечення прав населення ДНР/ЛНР при одночасному визнанні суверенітету й незалежності України у її міжнародно-визнаних кордонах — за виключенням Криму, що став частиною Російської Федерації.** Визнання російського статусу Криму з боку України й міжнародного співтовариства, а також умови такого визнання — питання віддаленого майбутнього. Зараз важливим є підтвердження

того, що Росія розглядає Донбас як частину української держави і заінтересована в деескалації конфлікту з наступною поетапною стабілізацією становища в регіоні» [24].

В ключі подальшого продовження діалогу, вважає Тренін, слід дійти порозуміння, що найближчим часом Україна не стане членом НАТО, а це зніме питання про федералізацію України й переведе питання про українізацію навчального процесу на рівень самих громадян України без втручання Росії. Викладаючи ці думки Треніна, я не готовий сприйняти їх як визнання програмою до дії. Та, власне, вони апелюють до Росії, а не до України, яка має своє власне бачення шляхів урегулювання відповідно до своїх національних інтересів. До того ж це є ще одним яскравим свідченням того, що *«червону лінію» щодо Криму не дано перетнути навіть такому визнаному аналітику як Дмитро Тренін.*

Для мене головне завдання полягало в тому, щоб ознайомити українського читача з перебігом внутрішньополітичного російського дискурсу з проблем взаємин з Україною під час президентської виборчої кампанії в Росії. Саме тому вважаю за доцільне звернути увагу на один із уроків України для Росії у викладі Дмитра Треніна: «Головний урок для Росії полягає в необхідності **уважно спостерігати, глибоко вивчати і намагатися зрозуміти Україну**, яка, навіть обернена на захід, залишається важливим сусідом. Оскільки конфлікт України з Росією ще дуже далекий від вирішення, а Крим ще може стати східноєвропейським аналогом Ельзас-Лотарінгії, головне завдання російської політики на українському напрямі у зримому майбутньому може полягати в упередженні війни і поступовому розвитку діалогу. Під розмови про братство і єдність Росія заплатила велику

ціну за ігнорування реальної України. Пора вчитися сприймати її всерйоз» [24].

Не вдаючись до полеміки з приводу шляхів урегулювання на Донбасі та в Криму (це — питання окремого розгляду), можна лише привітати представників академічної науки Росії із першими, хай і не завжди послідовними, спробами переосмислити своє ставлення до України. Однак, констатує російський дослідник Віктор Макаренко, і до сьогоднішнього дня «проблема істини й брехні є центральною» і залишається такою в Росії для «описання під таким кутом зору усіх соціальних інститутів і політичних закладів. «Жити не по брехні», до чого закликав О.І. Солженіцин, не вийшло (поки що, чи назавжди?..) [11, с.16].

Покута: «Що йому Гекуба?»

При безнастанному пошуку істини щодо долі України, час від часу в пам'яті спливає сакраментальне запитання Вільяма Шекспіра в трагедії «Гамлет»: «Що він Гекубі, що йому Гекуба, щоб побиватись так?». То хто ж вона для нас — оця сама Гекуба?

Не стану заморочувати читача глибинною філософією давньогрецької міфології. Якщо лаконічно, то Гекуба — цариця Троянська, перша провидиця і узагальнений образ нещасної матері й дружини, що втратила своїх дев'ятнадцять синів, дочку і чоловіка, та все ж таки знайшла собі втіху у служінні людству, у заступництві за усіх нещасних і скривджених. Відтак у народній пам'яті Гекуба стала символом жіночого горя, до якого не можна залишатися черствим.

Небайдужість до долі Гекуби стала своєрідним тестом на людяність. Кожен народ трактує образ Гекуби по-своєму.

У нашого народу символом жіночого горя є сама Україна. Звернемось до щоденників Олександра Довженка. Дорікаючи так званій національній еліті за низький рівень патріотизму та її політичної культури в цілому, він з гіркотою писав: «Ми — вічні парубки. А Україна наша — вічна вдова. Ми удювині діти».

То ж чи не пора покласти край цій ганебній традиції парубкування? Чи не пора возвеличити Україну, взявшись до праці, ставши гідним її високої скорботи по утвердженню людської правди і справедливості? Чи не пора піднятися у боротьбі за долю України до високої філософії Тараса Шевченка:

Воскресну нині! Ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово.

Список використаних джерел

1. Арбатов А. Крушение миропорядка [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/print/number/Krushenie-miroporyadka-19205>
2. Выводы международной комиссии по крушению МН17. Полный текст доклада [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gordonua.com/publications/vyvody-mezhdunarodnoy-komissii-po-krusheniyu-mh17-polnyy-texst-doklada-152169.html>

3. Ганапольский: Путина больше нет, он выполняет ритуальную роль [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gordonua.com/news/politics/ganapolskiy-putina-bolshe-net-on-vypolnyaet-ritualnuyu-rol-224842.html>

4. Геворкян Н. Выбор Ксении [Электронная версия]. — Режим доступа: <https://www.svoboda.org/a/28809308.html>.

5. Генсекретарь ООН прокомментировал обмен пленными между Украиной и боевиками [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://24tv.ua/ru/gensekretar_oon_prokomentiroval_obmen_plennymi_mezhdu_ukrainoj_i_boevikami_n907897

6. Илларионов: Собчак выступает на разогреве перед выходом главного персонажа, которым вполне может оказаться дочь Путина [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gordonua.com/publications/illarionov-sobchak-vystupaet-na-razogreve-pered-vyходом-glavnogo-personazha-kotorym-vpolne-mozhet-oka...>

7. Казарин озвучил два главных подхода россиян к Украине [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://obozrevatel.com/abroad/79043-kazarin-ozvuchil-dva-glavnyih-podhoda-rossiyan-k-ukraine.htm>

8. Карасин Г., Черненко Е. «Мы не станем рисковать тысячами жизней наших украинских соседей» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/print/diplomacy/My-ne-stanem-riskovat-tysyachami-zhiznei-nashikh-ukrainskikh-sosedei-19275>

9. Кауфман С. Подготовка к «постпутинизму» началась [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://inosmi.ru/social/20180105/241135957.html>

10. Кучма заявил, что есть проблемы с обменом из-за нежелания заложников возвращаться на Донбасс

[Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://24tv.ua/ru/kuchma_zajavil_chno_est_problemy-s-obmenom_iz_za_nezhelanija_zalozhnikov_vozvrashhatsja_na_donbass_n901008

11. Макаренко В. Читая Александра Койре: феномен эволюции национальной философии к системе тотальной лжи // Политическая концептология. — Ростов-на-Дону. — 2017, № 4. — С. 6–19.

12. «Мой первый визит как президента будет в Украину. России есть за что просить прощения у Украины». Главные заявления Собчак на пресс-конференции [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://gordonua.com/publications/rossii-est-za-chno-prosit-proshcheniya-u-ukrainy-glavnye-zayavleniya-sobchak-na-press-konferencii-222972.html>

13. На пресс-конференции Путина собралось рекордное количество журналистов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://24tv.ua/ru/na_press_konferencii-putina_sobralos_rekordnoe_kolichestvo_zhurnalistov_n902094

14. Новости Украины. Пресс-конференция Путина — Путин соврал не раз, и не только об Украине: несколько важных моментов из выступления [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://apostrophe.ua/article/world/ex-ussr/2017-12-14/putin-sovral-ne-raz-i-ne-tolko-ob-ukraine-neskolko-vajnyih-momentov-iz-vyistupleniys-glavy...>

15. Окно Овертона [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%D0%9E%D0%BA%D0%BD%D0%BE_%D0%...

16. Омельченко: Польский самолет с президентом Качинским на борту уничтожила Россия, поэтому обломки она никогда не отдаст [Электронная версия]. — Режим

доступа: <http://gordonua.com/publications/omelchenko-polskij-samolet-s-prezidentom-kachinskim-na-bortu-unichtozhila-rossia-poetomu-odlomki-ona-niko...>

17. Передача Крыма Україні — Циклопедія. [Електронний варіант]. — Режим доступа: <http://cyclowiki.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4...>

18. Питерс Р. В грі в руску рулетку Путін в цьому році переміг, потерпів поразку і зіграв вничью [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20171025?240612181.html>

19. Президентські вибори в Росії: зовнішня політика зсуває в тінь економіку [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20171224/241076006.html>

20. Прес-конференція Путіна: головні цитати про Україну і не тільки [Електронний ресурс]. — Режим доступа: https://24tv.ua/ru/press_konferencija_putina_2017_citaty_putina_ob_ukraine_i_ostalnih_n901802

21. Річ Трампа про безпеку: Америка — перш за все [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20171219/241045134.html>

22. Росія в 2018 році: переобрання Путіна і чемпіонат світу, а що ще? [Електронна версія]. — Режим доступа: <http://inosmi.ru/politic/20171230/241130010.html>

23. Тесля А., Сергєєв С. «Більша російська нація» залишилася в безповоротному минулому [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/print/global-processes/Bolshaya-russkaya-natsia-ostalas-v-bezvozvratnom-proshlom-18858>

24. Тренин Д. Понять Украину [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/print/number/Ponyat-Ukrainu-19123>

25. Фрид Д., Черненко Е. «Фигуранты этого перечня не сразу столкнутся с практическими последствиями» [Электронная версия]. — Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/print/diplomace/Figuranty-etogo-perechnya-ne-srazu-stolknutsya-s-prekticheskimi-posledstviami-19245>

26. Хантсман Дж. «Любой шаг к восстановлению наших отношений будет проходить проверку Украиной» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/print/diplomacy/Lyuboi-shag-k-vosstanovleniyu-nashikh-otnoshenii-budet-prokhodit-proverku-Ukrainoi-19178>

27. Худoley К. Россия и США: путь вперед [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/print/number/Rossiya-i-SShA-put-vpered-19120>

28. Шмеман А., прот. Дневники. — 2-е изд., испр. — М.: Русский путь. — 2007. — с.480.

Vasyl Tkachenko

Doctor of Historical Sciences, Professor

Disregard of the truth: sin and expiation

When Vladimir Putin came to power in Russia, the attitude towards Ukraine is determined by the Kremlin's fundamental reorientation from an international policy of «Europeanization of Russia» to a national reaction towards global processes. Russia's

turn to orthodoxy took place in both an ideology and politics. The domination of bureaucratic arbitrariness creates, on the one hand, the oppressive atmosphere of the spiritual regime of a servility, and, on the other, stimulates the emergence of a marked stratum of an independent academic thought. Last, however, is compelled to take into account the existence of legally fixed «red lines» such as «Crimea is our» or «we are absent there». Hence, these deformations greatly influenced the image of Ukraine in the socio-political thought of Russia.

Keywords: *presidential campaign in the Russian Federation, politicization of history, system of total lies, moral choice.*